

SKLAPAJUĆI OČI

Umiremo čudno: sklapajući oči. Pre toga smo bolovali, tugovali, pamtili. Pod zemljom svako ima svoje mesto. Kao da smo napravljeni od itovače, a otisnuti u prostor i u vreme po obliju božjem. Nad nama se izgovaraju tajanstvene, čudotvorne reči, a na čelu nam je već zapisana reč smrt, što znači da nas neće biti kao što nas nije bilo. Jer, pod zemljom se odmah raspadamo kao sasušena glina. Ostaju prostor i vreme bez nas. Šta je ostalo u našim sklopiljenim očima?

To: da sam bio pijan i pokušao, iz šale, da zaustavim auto koji je juričio punom brzinom... Tresnuo je u mene, raskomadao me i život mi se rasprsnuo u bezbroj sitnih mehurića sna i tame. Stavili su mi ukočene ruke na grudi, uvezali šake i laktove kapanom, ispravili noge i nalomljenim grančicama i lišćem pokrili moj leđ. Ali, to više nisu bile moje ruke, to više nisu bile moje grudi i moji laktovi, to više nije bilo moje telo — to više nisam bio ja, Leskovčanin Marko Joksimović, šofer »Jugeskpresovog« autobusa na relaciji Leskovac — Subotica — Leskovac. Svi su u to mogli da se uvere pročitavši u »Večernjim novostima« i »Našoj reči« da je prošle noći automobil naletio i pregazio tog i tog čoveka u plavom odelu, braonkastim cipelama i žutom kačketu. I svi su znali da sam mnogo pio, mešao vinjak i konjak, votku i vino, opijao se, izgubljeno smeškao i postavljao pitanja o smislu i besmislu života. Imao sam prgavu ženu i, mada sam je tukao, za mog života nisam mogao da je »dovedem u red«.

Kratko vreme su mislili da sam lud čovek što sam, iz šale, hteo da zaustavim auto koji juričio punom brzinom. Ipak, shvatise mudrog starca Svetozara, koji im reče da svako umire onako kako je živeo: ako je celog života vozio kola, morao je da pogine pod točkovima. Dodoše im ponovo na pamet ove gorke reči. Setili su se da sam celog života manje mario za svoju kožu nego za brzu vožnju po neravnom putu. Zaista, voleo sam da slušam zvuk motora. Voleo sam da zaustavim autobus u samom gradu, na glavnom korzu, i da se raspravljam sa nepažljivim prolaznicima. Voleo sam duga putovanja i pejzaže, a posebno živu uzravanost na usputnim autobuskim stanicama. Mene je, doduše, plašila sama pomisao da mogu udariti u neko drvo, u neku zgradu, da mogu sleteti u provaliju ili duboki jarak. Ali, u glasu mi se osećao ponos, priznajem, kada sam govorio o predenim kilometrima, o novom autobusu ili prijateljicama u mnogim gradovima širom zemlje. Za volanom sam bio najhrabriji čovek na svetu. Jednom reči, put je bio moja sudbina. Pristajući na nju, pomirio sam se sa smrću.

Ta me glasina tako bije, inače, ja sam voleo život. Ali, u životu, kao i u vožnji autobusom, desi se da popuste kočnice i onda prestaneš disati — od tuge i straha. Osim toga, kao što okrećem volan svojim malim i snažnim rukama i usmeravam autobus gde hoću, zagonetno i čudno nečija snažna ruka pokreće konce mog života i rukovodi mnome kako hoće. Često sam, tako, osećao da ne okrećem ja volan, nego neko drugi, neka tamna senka u meni: gledam pravo, i to ni u šta oči su mi prosto otvorene, i osećam da samo gledam, i ništa ne vidim. U šoferšajbni ugledam svoje oči, ali kao da nisu moje: to su tupe oči, koje ništa ne vide, bez izraza, bez običnog, toplog, nežnog, ljudskog sjaja — prosto tamne zenice, ugašene i prazne. Kao da me neprestano nečije oči gledaju. U toku vožnje, nagnem se da poljubim te oči. Na usnama osetim hladno staklo, a one i dalje gledaju u mene. Jedva sačekam usputnu stanicu. Stojim pred autobusom ili na stepenicama ili šetam oko njega. Glavna dužnost mi je da sačekujem putnike pred autobusom i da one koji se raspituju obaveštavam o vremenu polaska. Ali, ne mislim o tome, nego mi stalno u mislima te ugašene i prazne oči. Odgovarao sam im kratko, ponekad grubo. Najviše su doznavali od mog pomoćnika. Ja sam vozio. I zatim, opet, dok ispred mene sasvim hladno i mirno teče beskrajni put, predmnom plove uporne i prazne oči.

Nisu nestajale ni kada bih začuo muziku — kafansku, naglu melodiju. U tihoj izmaglici, nakon nekoliko ispijenih čaša, te oči su lebdele preda mnom. Osećao sam se, u tim trenucima, smešan i bedan. I svaki drugi čovek da je na mom mestu bio bi bedan.

I počeo sam istraživati, podrobnio i pažljivo ispitujući, posmatrajući i isledjući sebe. Mogao sam po ceo dan da slušam jednolik bruanje motora. Nekako čudno sam doživljavao noćno urlanje pasa, sanjivo kašljucanje dežurnih čuvara, iznenadnu uličnu pesmu, časkanje pri povratku iz fabrike, kada sam u zoru autobusom stizao u neki grad. Ponekad sam noćio u autobusu. Za spavanje je bilo nezgodno — tvrdio i vrućina. Pred garažom, jedan za drugim stajali su autobusi pokriveni jutarnjom rosom. U kožnom kaputu preko kombinezona, zavlačio sam se pod moj autobus i uvek nešto čačkao u akumulatoru. Dimili su se otrovni gasovi. To je ne toliko interesantno, koliko komplikovano. Ponekad, pod autobusom, dugo sam ležao potbruške na travi, suncem osušenoj. Tada mi se činilo da sam počeo propadati kroz muku zemlju. To je bio čudan kratkotrajan osećaj. U tim trenucima, ni pogleda, ni jauka, ni svetlosti — ničeg nije bilo u mojim očima. Lagano sam ih sklapao. I mnogo kasnije, kada sam pijan, iz šale, pokušao da zusztavim auto koji je juričio punom brzinom, ničega nije bilo u mojim očima.

Ali, ipak, i dalje sam, u dugim noćnim satima vožnje, viđao one druge, nečije oči. Kao da me je neko neprestano pratilo. Sve sam upoznao — hotele, marke automobila, jela, pića, žene. Ali, zanosnu neposrednost tih očiju nisam mogao. Te oči nisu ništa izražavale. Osvetljene stalnom svetlošću, uvek otvorene za tu drugu svetlost, one su me u svojoj odsutnosti i izražajnoj strpljivosti odvlačile u neka druga prostranstva.

Sa izvesnom zbumjenošću, pitalo sam se da li se taj moj utili sak preobrazio u sećanje na nečije oči? Moja žena ima oči, koje sijaju kao juvelirske izlog i požudno mame sredovečne ljude. Mislim da nemaju tako zamagljenu opustšenu senku tih očiju koje kao da su nadnesene nad otvoreni grob. Jednom me je trgla pomisao da su to oči moje majke. Zar nije moja majka odavno mrtva? Njene nesvesne, skoro slepe oči drugačije su gledale. U njima je bio zapisan dan njene smrti. U njima je radost brzo zgaslja i zbog toga sam siguran da to nisu njene oči, jer to nije njen pogled. Ni pogled mog oca, koji je celog života preseđao na belim visokim kolicima malenih točkića. Često sam gurao ta kolica ispred sebe. U kolicima je težilo njegovo nepomično, pljosnato, paralizovano telo. Uvek me je strogo gledao i nije govorio. Kad god bi me pogledao, nekako sam najednom zaboravljao sve. Najednom su se dizale te njegove sjajne, plavičaste, staklene oči, iz kojih su se često cedile teške i lepljive suze. I sad mi izlazi pred očima nekakva uspomena iz detinjstva — kako mu se brzo vraćaju zdravlje i snaga, a on mnogo jede, spava i dugo me gleda radosnim očima. I čudna stvar, nisu mi tegobne misli o proživljenim mukama sa bolesnim ocem. Ali mi je tegoban formiran refleks: čim ga vidim, da se otšunjam, da se ne sretнем s njim oči u oči. Možda sam zbog toga krenuo na duga putovanja, da bi me što manje bilo kod kuće, da bih ga što ređe viđao. Upamtio sam mu oči punе suza, koje su izgledale kao kapi istopljenog olova, ali ovo nisu te oči, jer on nije znao ni za svet, ni za put, ni za đavola, drugačije nego kao nešto nejasno i iznad njega. Baš kao što su te tajanstvene oči izvan mene, a ipak u meni.

Sve ostalo je sporedno, život je put. Iako ovo kažem nekako neodlučno, i pažljivo gledajući u vas: šta li ćete vi reći, osećam da je tako. A svaki put ima početak i kraj. Sebe sam žalio i stalno mislio: treba otici, treba otici, treba otici! E, a kuda — kuda? I tada, opet, vidim kako me one oči posmatraju prekorno, čak jetko. Bude mi nezgodno. I krenuo sam za njima. Ljudi moraju da rade ono što moraju da rade. Jutro je vlažno, blago, vrlo tih. Hitao sam van grada. Usput sam svraćao u prodavnice, bez razloga, bez namere da nešto kupim: birao sam kravate, satove, odeću. Neobično mi se dopadalo ponašanje ljubaznih i lukavih trgovackih pomoćnika, posebno lepih devojaka — prodavačica, kojima

sam zakazivao sastanke i odlazio dalje, zviždući i smeškajući se. Meni je izgledalo da se ničim ne razlikujem od ma kog stranca u gradu. U jednoj usputnoj kafani ispolio sam dve — tri čašice domaće prepećenice. I u susednoj sam popio još dve. Trebalо je da popijem još samo jednu i da se iznova menjam: u očima mi izbjije blagi sjaj, dobijem nekakav unutarnji podstrek za razgovor, pravim pakosne primedbe i postepeno osetim potrebu da budem glavna ličnost. Otvoreno sam ismejavao nekog gosta i isticao sebe nasuprot njemu. Kada mi se ovo smučilo, seo sam u ugao i pevušio tihu melodiju, mada ni sam nisam razaznavao reči. Zatim sam se najednom opet umešao, opet počinjao da se potsmevam i ističem, mada sam se namerno učitvo u isto vreme izvinjavao što smetam. Više nisam osećao potrebu da izadem iz kafane i odem nekud van grada. Bio sam pijan. Trebalо je da me neko zaustavi, da me okuraži ili prosto da se sažali. A samo su me te oči neprestano, zlokobno motrile.

Izgubljeno sam kolatuo očima mutnim od rakijske, bledeči, jedva stajao na nogama. U tome sam, čudno, osećao jedinu nadmoćnost nad svim ljudima. Nad svetom. I nad tim — očima. U nespretnim, naglim i pijanim pokretima krila se moja nemoć, sva besmislenost mog otpora. U tom iskusnom i kobnom oku opažao sam svu tihu lepotu, blagost i prostotu moje smrti. Tada su mi se učinile — duboke, nežne, tople te oči. A što je najglavnije — već sam od toga toliko onemogačao da me je smrt mogla mesiti kao glinu, dajući mi oblik kakav god želi...

Ne znam koliko dugo sam spavao, prebacivši kragnu preko glave. Probudio sam se, usred sna, s nekom tegobom u duši. Pogledao sam najpre jednim okom, onda sam otvorio obe. Bio sam u nedoumici: gde to ležim? Ustao sam, teturačući se, i pogledao uokolo. Obrazi su mi plamtelni i srce mi je jako lupalo. Činilo mi se da još spavam, da ležim u svojoj postelji sav otkriven, a kraj mene da stoje dve najomiljenije igračke: strašni zec sa jednim okom (drugo mu je isčupano) i olovni vojnik. No, bez sumnje, bio sam budan. A drugo, nisam ni ležao u svom krevetu, koji mi riše na san i prethodnog dana opranoj postelji. Stajao sam kraj gomile leštava, a oči su mi zagledane preko njih u neki voćnjak pored puta. Tiho se spuštao veče. Bio sam van grada. Nisam znao kako sam stigao ovamo. Već su se i zvezde počele pojavljivati. U daljini su obasjavale ulične svetiljke. Ukoliko sam više razmišljao, utoliko mi je postajalo jasnije da je sve to zajedno mnogo komplikovanije od svih ostalih slučajeva u mom životu, da je sve nekako sasvim drugačije i možda ni nalik na sve staro.

Onda sam ponovo osetio pogled neumitnih očiju. Iako nedaleko kraj mene, kao da su me gledale sa nekih beskrajnih daljina. Još čudnije, u isto vreme imao sam utisak da me gledaju kao da su kraj mene, mada su u nekim beskrajnim daljinama bile utisnute u plavo nebo. Više nisam mogao da podnesem taj pogled. Pijanog, obuzeo me iznenadni gnev. Kao da sam osetio da se ništa neće promeniti u mom životu. Put je beskrajan. Okretoh se i leđoh nastranu, navukoh kragnu preko glave i zatvorih oči, ali, zagušivši se od plača, skočih i sedoh nasred puta. Nekakav autobus je jurio punom brzinom. To sam dobro video. Već sam osećao u sebi onu naročitu nežnu moć, koju mogu da izazovu samo tajanstvene oči. Ta moć je iz dana u dan rasla, sve se više pojačavala, sve više sazревala, sve to nimalo nije moglo zaobići. Te oči — bile su samo spolja, naizgled kao za sve ljude, ali u stvari samo u onome ko ih u sebi vidi.

Život mi se rasprsnuo u bezbroj sitnih mehurića sna i tame.

zoran vragolov

tri pesme

PESNIK

S pratiptom magle uđe među njih,
izmeša se sa njima, za pogled nevidljiv; SKLAD
sam gleda ko uplašena avet
i tu
ništa ne počinje, nema sumnje
a za početak sumnja je potrebna,
nekad sluša
jer tek nekad zadene se reč
i čudi se
jer za vidjenje potrebno je čudititi se,
ali zar sebe zaglušiti
da bi te drugi čuli

govor mu je njegov dojadio i usta
ne otvaraju se
jer se ne otvaraju kapljije
pred neprijateljem,
i mäslji zemlji su bliže no vodi;

shvata dok jma tri oka
dok reka njegov lik nosi u dva
suprotna pravca

GLASNIK

Niko više ne ide mi u susret
i prošlost je iskuljenja;
u ovom drvoredu jedno drvo dobilo je značaj
u ovom i svim vekovima
po sličnosti i različnosti, drvo
na kojem visi veš inertno suv i čist, drvo
mrtvih paradigm!

ne tražim i ne objavljujem
zajedničku bellinu i modritinu svesti,
ne stidim se titule izneverioca
pred sobom među njima koji su spremni
na izneverenje,
ne pretvaram se u magli maglom prevarenih,
samo, samo bih da zaustavim šuškanje
i pljesak
na terasi prošlosti
na usni prodatog mora, na putu preklinanja
i produžetka.

POSLEDNJA STANICA

Stigao je ne znajući mesto dolaska.
Kuća se rušila u savezu
sa nepodmitljivom zemljom, jer smrt
ne prima mesto.

Grad se ispunji ljudima
i reč obilazi i mrišće.

Sedeo bi u naslonjači
dok bi deca pričala život
iz Gornjih gradova, pričajući dugo
da bi duže trajalo, ponavljajući,
a kad bi otišla, zaboravivši da zatvore usta
za ceo jedan život,
on bi i dalje sedeо u sandučku illi kadi
ili škrinji za sve, mrmlijajući
da je orah davno posećen,
da se kuća drži na olucima, da su ljudi
zauvek odselili,
mrmlijajući alli ne prokljinjući
mesto dolaska koje mu je ipak draga
jer nerazdrojiv je deo
njegovog završenog puta.

»šuke pa mi«, slovensko ljudsko gledališče, celje